

В

В

В

УДК 378.016–054.62:81'243:35

МОНОЛОГ-МІРКУВАННЯ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТОВ-НЕФІЛОЛОГОВ

*Саніна Л.П., Копилова О.В.,
Тростинська О.М., канд. філол. наук (Харків)*

У статті розглядається проблема навчання монологу-міркування студентів-нефілологів, визначається напрям роботи над даним типом монологічного висловлювання. Пропонуються прийоми навчання і система вправ.

Ключові слова: монологічне мовлення, монолог-міркування, студенти-нефілологи, завершальний етап навчання.

Саніна Л.П., Копилова Е.В., Тростинская О.Н. Монолог-рассуждение в системе обучения иностранных студентов-нефилологов. В статье рассматривается проблема обучения монологу-рассуждению студентов-нефилологов, определяется направление работы с данным типом монологического высказывания. Предлагаются методические приемы обучения и система упражнений.

Ключевые слова: монологическая речь, монолог-рассуждение, студенты-нефилологи, завершающий этап обучения.

© Саніна Л.П., Копилова О.В., Тростинська О.М., 2012

Sanina L.P., Kopylova O.V., Trostinska O.M. Monologue – Discourse in the System of Training Foreign Non-philological Students. The problem of training a monologue-discourse to foreign non-philological students has been considered in the article. The direction of work connected with the monologue-discourse in question as well as teaching methods and the system of exercises are suggested in the article.

Key words: monologue, monologue-discourse, non-philological students, final level of education.

“Програмою з російської мови для іноземних студентів-нефілологів” [6] передбачається формування, розвиток і вдосконалення необхідних студентам мовленнєвих умінь і навичок упродовж усього періоду навчання російської мови у вищому навчальному закладі; визначаються цілі і зміст кожного етапу, які мають свої особливості й обумовлюють різні методичні завдання. Монологічне мовлення, як складовий елемент процесу мовлення, відрізняється, на думку дослідників, послідовністю і логічністю, має комунікативну спрямованість і змістову структуру [2–5; 7]. Основними функціонально-змістовими типами мовлення для усного і письмового монологічного висловлювання є монолог-опис, монолог-розповідь і монолог-міркування, інформаційний зміст монологічних висловлювань у межах певних комунікативних сфер варіюється залежно від спеціальності студента-іноземця. У процесі розвитку монологічного мовлення студенти вчаться оформлювати різні типи монологу, які використовуються на всіх етапах навчання та наповнюються різним змістом залежно від навчальних завдань.

Першочерговою метою навчання російської мови іноземних студентів на поглибленому етапі є вдосконалення усного і письмового мовлення. На державний іспит з російської мови в кінці VII семестру (IV курс) виноситься самостійно складене монологічне висловлювання з навчально-професійної, соціально-культурної або суспільно-політичної сфери на одну з тем (наприклад, “Глобальні проблеми сучасності”, “Російська мова в моєму житті” та ін.). У зв’язку з цим великого значення на завершальному етапі навчання набуває активізація умінь і навичок використання в усному мовленні різних типів монологу, їх комбінування із залученням різноманітних мовних засобів. Як правило, завершальний етап навчання російської мови (III–IV курси) призначений для розвитку умінь аргументувати висловлену думку, захищати власну

точку зору. Ці уміння формуються, на наш погляд, під час навчання саме монологу-міркування як у письмовій, так і в усній формі.

Питання організації навчання монологічного мовлення студентів-іноземців розглядалися в дисертаційних дослідженнях Н.А. Метс, Т.Б. Одінцової, Т.А. Ладигенської. Розробці цієї теми присвячені роботи І.А. Зимньої, І.П. Бім, Е.І. Пассова та ін. Проте на сьогоднішній день у методичному арсеналі не існує розроблених матеріалів і навчальних посібників з розвитку навичок монологічного мовлення іноземних студентів-нефілологів на завершальному етапі навчання, а саме найскладнішого типу монологічного висловлювання, яким є монолог-міркування. Необхідна, на наш погляд, також розробка методично обґрунтованої системи завдань і вправ, що грають організаційну і регульовальну роль в процесі навчання іноземних студентів цього виду мовлення.

Мета статті – визначити напрями роботи над монологом-міркуванням в системі навчання іноземних студентів-нефілологів на завершальному етапі; розглянути найбільш ефективні методичні прийоми, направлені на досягнення поставленої мети, і запропонувати систему вправ.

Монолог-міркування ставить своїм завданням навчити студентів обґрунтовувати свої дії, виявляти їх причинний зв'язок, висловлювати згоду або незгоду із запропонованими тезами.

На змістовому рівні монолог-міркування відрізняється проблемним підходом до того чи іншого явища дійсності. На структурно-граматичному рівні характеризується багатством причинно-наслідкових, допустових і умовних зв'язків.

Структура монологу-міркування визначається логічними зв'язками між фактами, тобто об'єктивно існуючими логічними зв'язками і логікою міркування автора, суб'єктивною логікою доказу.

Підготовка студентів до використання цієї форми мови починається ще на I-II курсах, де відбувається навчання доказу як одного з компонентів міркування. Аналогічна робота продовжується і на завершальному етапі. Використовуються такі прийоми навчання:

- 1) спостереження за доказом;
- 2) складання логіко-синтаксичної схеми доказу;
- 3) складання доказу, аналогічного даному;
- 4) складання власного доказу.

Наведемо найбільш уживані структурні схеми, що використовуються у навчанні доказу: *известно, что ...; пусть ...; тогда ..., таким образом ...; в результате ...; предположим, что ...; однако; во-первых ...; во-вторых ...; наконец ...; откуда видно, что ...; очевидно ...; заметим, что ...; отсюда ...; но согласно ...; поэтому ...; следовательно; исходя из ...; используя метод ...; устанавливаем (находим, определяем) ...; если ..., то нетрудно (доказать, получить, сделать вывод и др.)*

Для навчання доказу, на нашу думку, особливо ефективними є мовленнєві вправи, наприклад:

1. Доведіть, що дані явища (факти, події) взаємопов'язані (не знаходяться у взаємному зв'язку).
2. Доведіть, що дані чинники впливають (не впливають) на даний процес.
3. Доведіть, що дане явище є наслідком (причиною) вказаного процесу.
4. Доведіть, що дане явище приносить користь (завдає збитків) вказаному процесу.
5. Доведіть, що дані явища виникають завдяки вказаним процесам.
6. Доведіть, що з цього закону виходять (не слідують) вказані висновки.
7. Доведіть, що зі вказаних фактів можна (не можна) зробити даний висновок.
8. Доведіть, що для боротьби з певним явищем необхідно вжити саме таких заходів тощо.

На наш погляд, великого значення для навчання монологу-міркування набувають вправи, пов'язані з темою: "Отримання інформації і відношення до неї". У зв'язку з цим можна рекомендувати таку систему вправ:

1. Проаналізуйте способи вираження поглядів, точок зору, їх схожість і відмінність.
2. Розкажіть про різні точки зору, гіпотези, погляди, думки про певне явище, процес.
3. Зіставте (порівняйте) різні точки зору на певне явище.
4. Розкажіть, як розвивалися деякі наукові гіпотези.
5. Доведіть, що дане твердження неправильне (недостатнє, неточне).

6. Приєднайтеся до якої-небудь точки зору. Аргументуйте свою думку.
7. Відмовтесь від якої-небудь точки зору. Аргументуйте своє рішення.
8. Доведіть, що дане положення вірне.
9. Висловіть сумнів у правомірності даного положення. Аргументуйте свою думку.

Підготовча робота допомагає здійснити навчання монологу-міркування на темах, що відносяться до різних сфер спілкування, на матеріалі різних стилів. Під час навчання монологічного висловлювання слід звертати велику увагу на композицію вислову, на правильне використання мовних засобів. У зв'язку з цим особливо важливі вправи, що навчають логічності і зв'язності викладу, наприклад:

1. Складіть план запропонованого тексту (міркування).
2. Назвіть засоби зв'язку абзаців, охарактеризуйте їх.
3. З'єднайте дані абзаци за допомогою відомих або даних засобів зв'язку.
4. У дану логіко-синтаксичну схему впишіть необхідний інформативний матеріал (дано лексику і структури, дано зміст у загальному вигляді, дано тему, проблему).
5. Замініть дані засоби зв'язку відомими, не змінюючи змісту вислову.
6. Замініть дані засоби вказаними, поясніть, як зміниться зміст вислову.

Важливими частинами міркування є вступ і висновки, тому цілу низку вправ доцільно присвятити правильному мовному і змістовому оформленню цих компонентів. Для цього корисні такі вправи:

1. Прочитайте вступ до даного монологу-міркування і проаналізуйте його структуру і зміст.
2. Складіть вступ до монологу, вказавши, що дана проблема не є новою, але не розглядалася ще ніким у такому аспекті.
3. Складіть вступ, вказавши на те, що необхідність роботи викликана новими експериментальними даними, які дозволяють по-новому висвітлити питання.
4. Прочитайте висновки даного тексту (статті) і проаналізуйте їхнє мовне оформлення і зміст.
5. З числа даних висновків виберіть один, де міститься підсумок даної роботи.

6. Напишіть висновки, де б оцінювалася практична (теоретична) значущість дослідження.
7. Напишіть висновки до даної роботи, використовуючи запропоновану схему і лексику.
8. Напишіть висновки, в яких містилася б вказівка на можливість використання даного відкриття в народному господарстві.
9. Напишіть висновки, в яких указувалося б на те, що чиясь точка зору спростована (підтверджена).

Вправи, що виконуються на цьому етапі, поділяються в основному на два типи: навчально-аналітичні та мовленнєві.

Серед першої групи виділяються такі:

1. Виділіть вступ тексту, проаналізуйте мовні засоби, що вживаються в даній частині. Поясніть мету вступу, обґрунтуйте необхідність мовних засобів.
2. Проаналізуйте основну частину тексту, виділіть головну частину і доповнення, знайдіть ілюстративний матеріал і охарактеризуйте його (конкретні факти, посилання, цитати та ін.). Намалуйте схему побудови основної частини тексту, знайдіть нові мовні засоби, обґрунтуйте їх вживання.
3. Виділіть завершальну частину тексту, проаналізуйте її, вказавши на характер мовних засобів, що вживаються у висновках, обґрунтуйте необхідність використання саме таких засобів.

Серед мовленнєвих вправ найбільш актуальні такі:

1. Змініть характер вступу даного тексту, використавши варіативний мовний матеріал, не змінюючи змісту вступної частини; напишіть новий вступ до тексту; дайте можливі варіанти вступу до наведеного тексту.
2. Перебудуйте головну частину тексту, не міняючи змісту, але змінивши акценти у вказаному напрямі; запропонуйте варіанти мовного оформлення головної частини, не міняючи її змісту; введіть до головної частини цитати, що підтверджують деякі положення; наведіть посилання на інші джерела, де стверджується аналогічне (протилежне) положення; аргументуйте правильність (неправильність) його.
3. Змініть характер висновку, не міняючи його змісту і використовуючи нові мовні засоби; змініть висновок, додавши узагальнення, рекомендації; зробіть самостійний висновок

з головної частини; зробіть декілька варіантів висновку до тексту; дайте практичні рекомендації з використання відомостей, наявних у головній частині тексту.

4. Складіть монологічне висловлювання на певну тему, використовуючи початок, завершальну частину повідомлення, внівши до неї додаткову інформацію з теми. Розширте основну частину повідомлення (твору), навівши нові конкретні факти і цитати, підсильте аргументацію основної частини, користуючись доказом від протилежного. Складіть повідомлення на задану тему, використовуючи одне або декілька рекомендованих джерел.

У результаті наведеної системи вправ у студентів формуються уміння будувати логічний доказ, формулювати тезу, аргументувати і конкретизувати, уміння будувати власний вислів з розгорнутою аргументацією.

Безумовно, матеріал статті не дозволяє висвітлити всі аспекти проблеми, що розглядається. **Перспективи** подальших наукових досліджень у даному напрямі ми вбачаємо в розробці методичних матеріалів і навчальних посібників з розвитку і вдосконалення монологічного мовлення, зокрема монологу-міркування, іноземних студентів-нефілологів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарова Л.М. Выработка навыков монологической речи при работе с текстами по специальности / Л.М. Бочарова // Обучение иностранных учащихся научному и публицистическому стилям речи. – Л. : ЛГУ, 1974. – 130 с.
2. Кудряшов А.Н. Обучение говорению : Методика / А.Н. Кудряшов. – М. : Рус. яз., 1988. – С. 114-127.
3. Лаптева О.А. Обучение устной научной речи: теория и практика : учеб.-метод. пособие / О.А. Лаптева, Т.П. Скорикова, Н.М. Краевская [и др.]. – М. : Билингва, 2000. – 215 с.
4. Метс Н.А. Структура научного текста и обучение монологической речи / Н.А. Метс, О.Д. Митрофанова, Т.Б. Одинцова. – М. : Рус. яз., 1981. – 140 с.
5. Пассов Е.И. Концепция коммуникативного иноязычного образования : (теория и ее реализация): метод. пособие для русистов / Е.И. Пассов, Л.Б. Кибирева, Э. Комарова. – СПб : Златоуст, 2007. – 200 с.

6. Тростинская О.Н. Программа по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов / О.Н. Тростинская, Т.Н. Алексеевко, Е.В. Копылова. – Х. : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2009. – 88 с.
7. Чистякова А.Б. Проблемы обучения говорения иностранцев в высших учебных заведениях / А.Б. Чистякова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Пошуки : зб. наук. пр. – Харків, 2011. – Вип. 18. – С. 291-301.

В

В

В

В